

Metropolitan/Anadolu

Tam 5300 tarihi eser, neredeyse 150 yıllık uykusundan uyandı. Metropolitan Müzesi “Yunan ve Roma” bölümünde ilk kez sergilenen eserler arasında Anadolu’dan götürülenler de var... Tarihsel mirasın

“yasadışı” yolculuğunu da gösteren bu bölümde Kıbrıs’tan kil figürin ile (solda), İtalya’dan Genç Herkül de yer alıyor

Özgen Acar

Sözcüğün aslı Yunanca. Sanatın çeşitli dallarını yansıtan “musa-esin perisi”nden türetildi, dilimize Fransızca’dan geldi, “muse” devşirildi ve “müze” oldu.

Dünya, geçen Cuma’yı işte bu sözcüğe adadı, “Dünya Müzeler Günü” kutlandı. Türkiye bununla yetinmedi, UNESCO’nun öngördüğü bu özel günü bir haftaya yaydı. Peki, bu kutlama haftasından yola çıkarak müzelerin tarihinde şöyle bir yolculuk yapmaya, Türkiye’den dünyaya yayılan, dünyanın ünlü müzelerini zenginleştiren Anadolu kaynaklı eserlere bakmaya ne dersiniz? Hele de ilk kez ortaya çıkarılanlar varken...

Önce müzelerin neden ve nasıl kurulduğuna bakalım... Sanat yapıtlarının biriktirilerek bir çatı altında toplanmasında asıl rol Vatikan’ın. Avrupa’nın klasik antik dünyaya açılması olarak tanımlanan “Rönesans” dönemine koşut olarak bu rolü üstlenen Papalık, sonraki yüzyıllarda çeşitli ülkelere yolladığı misyonerlerine, oralarda buldukları sanat yapıtlarını Roma’ya göndermeleri talimatını verdi. Talimata uyuldu ve böylece Vatikan, dünyanın belli başlı “ansiklopedik” müzelerinden biri haline geldi.

“Ansiklopedik müze” dünya coğrafyasında yatay, tarihinde dikey A’dan Z’ye, her alandaki sanat yapıtlarının bulunduğu bir sanat kurumu. Bu kurumu “imparatorluk” müzeleri izliyor, St. Petersburg’da Ermitaj, İstanbul’da Arkeoloji, Topkapı... Sonra sıra “Anadolu Medeniyetleri” gibi ulusal müzelere, onlardan da İzmir, Antalya gibi bölge müzelerine geliyor. Bu müzelerin izleyicileri ise kent, meslek, belirli bir konuya odaklanan ya da özel müzeler. Vatikan’ın dışında Londra’da British, Paris’te Louvre, New York’ta Metropolitan Sanat Müzesi (MET) de birer “Ansiklopedik Müze”. 1870’te kurulan MET, geçen 20 Nisan’da olağanüstü bir aşama geçirdi. Müzenin “Yunan ve Roma Bölümü” 15 yıllık araştırma, beş yıllık düzenleme ve 220 milyon dolar harcama ile “müze içinde müzeye” dönüştürüldü.

Devamı 6-7. sayfalarda

Fotoğraflar: Metropolitan Sanat Müzesi

Bu müzede biz de varız

Özgen Acar

1. Sayfanın devamı

Phlippe de Montebello 1977'den bu yana, yani otuz yıldır MET'nin müdürü. "1870'lerden bu yana depolarımızda olan yapıtlardan 5300'ünü ilk kez sergiliyoruz" diyor. Yalnızca Yunan ve Roma Bölümü'nde sergilenen eser sayısı yaklaşık 17 bin. Kuşaklar boyu gözden uzak tutulan bu eserler İÖ 900 ile İS 4. yy başına değin geniş bir dönem ve Helenistik, Etrüsk, Güney İtalya, Roma sanatlarını kapsıyor.

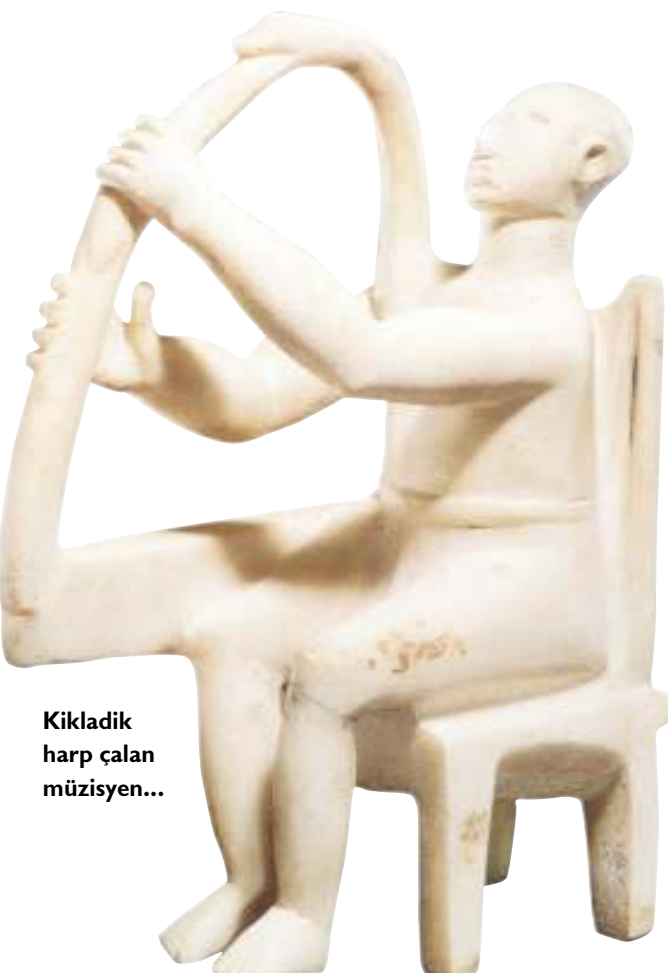
Montebello, alçak gönüllülikle "Bu alanda dünyadaki en iyi müzelerden biri oldu" dese de, görülenler MET'in rakiplerinin önüne geçtiği kanısındalar. Bu düzenlemede önemli görevi, bölümün 52 yaşındaki yöneticisi Porto Riko kökenli, Dr. Carlos Picon üstlendi. Picon bu görevi Karun Hazinesi'ni müzeye alan, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın sınıf arkadaşısı Alman soylusu Dr. Dietrich von Bothmer'in yerine, 1990'da getirildi. Karun Hazinesi davasının kaybını bu değişiklikte etkin olduğu söyleniyor.

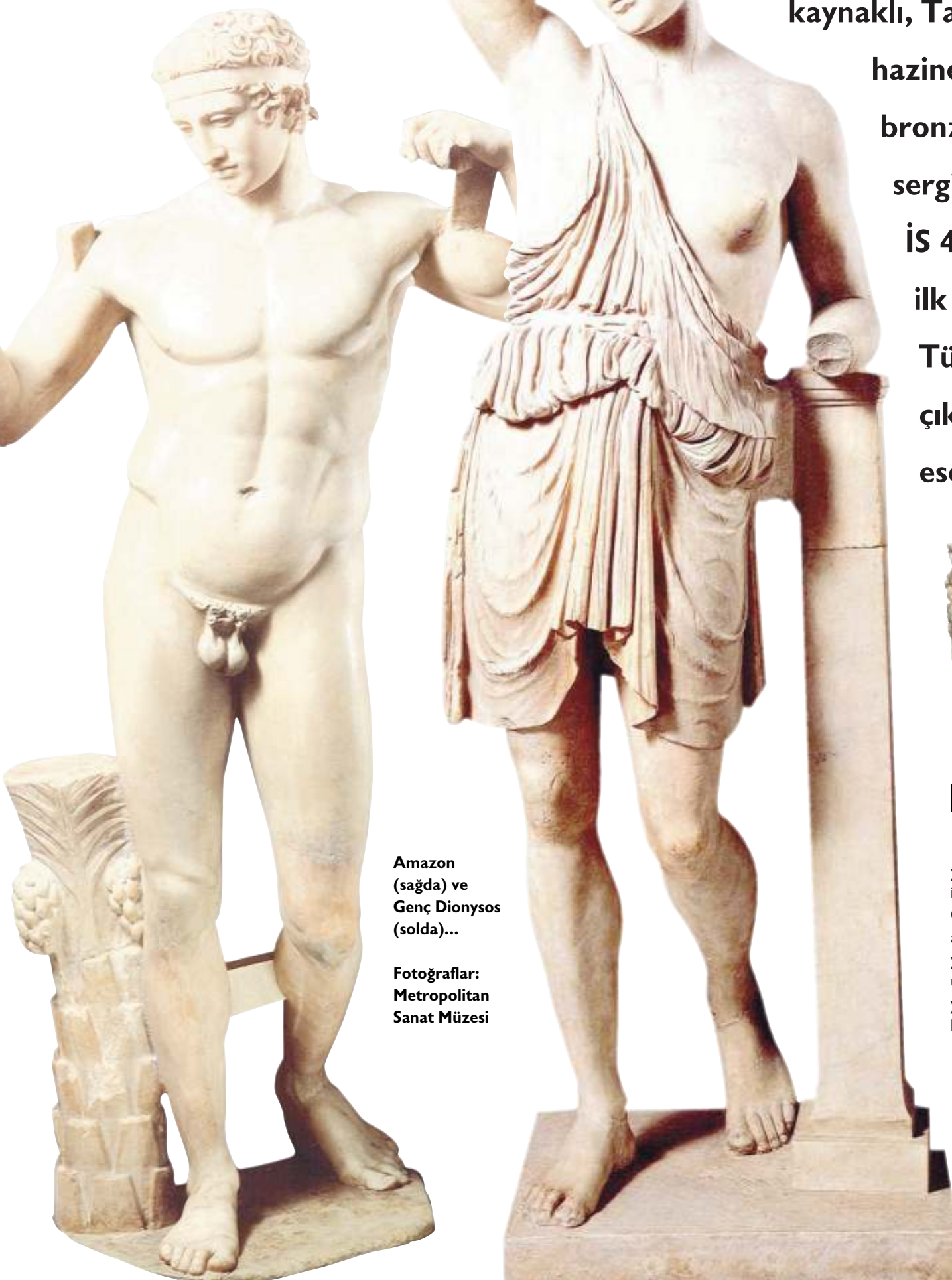
Bir gencin mezar taşından kanatlı sfenks ayrıntısı...

Kayıp Hope Dionysos'u...

Kikladik harp çalan müzisyen...

Amazon (sağda) ve Genç Dionysos (solda)...

Fotografılar: Metropolitan Sanat Müzesi

New York Metropolitan Müzesi'nde yeni

açılan "Yunan ve Roma" bölümündeki

eserlerin büyük bir bölümü Anadolu

kaynaklı, Tarsus Lahdi, Eceabat ve Troia

hazineleri, Düzce şarap takımı,

bronz vazo... 17 bin eserin

sergilendiği bölümde, İÖ 900 ile

İS 4. yüzyıl başına ait 5300 eser

ilk kez gün ışığına çıkıyor. Bu,

Türkiye'nin eksiklerini de ortaya

çıkartıyor, geri alınmayı bekleyen

eserler için kim, ne yapıyor?

Dionysos lahdi...

Bu arada bir adı daha anımsamadan geçmeyelim! MET'deki yeni düzenlemede Türkiye'de Afyon Karahisar'ın Emirdağ ilçesinde Amorium antik kentini kazan İngiliz arkeolog Dr. Christopher Lightfoot'un da rolü büyük. Türkiye bağlantılı bazı arkeolojik kitapları İngilizceye çeviren, özellikle sikke ve cam yapıtlar konusunda çeşitli çalışmaları bulunan Roma sanatı uzmanı Dr. Lightfoot Picon'un yardımcısı olarak 1999'dan bu yana her an müzenin deposu ile yeni galeriler arasında koşuşturur duruyor....

YAŞLI VE GENÇ HERKÜL

Gelelim, bu müze içinde müze diyebileceğimiz "Yunan ve Roma" bölümünde nelerin olduğunu... Anıtsal sütunların iki kat yüksekliği bulup cam çatılı avlu oluşturduğu

Etrüsk savaş arabası.

Genç Herkül (solda), Bronzdan soylu çocuk heykeli.

MET'TEKİ ANADOLU...

Tarsus Lahdi

Aziz Pavlos (St. Paul) Tarsuslu hemşerimiz. Bu nedenle Hristiyanlık dünyası oldum olası Tarsus'a özel ilgi gösterdi. 1863'te kentte, bir yüzü tamamlanmış mermer bir lahit bulundu. İşlenmiş yüzünde tanımların arasında mitolojinin yılan sacı kadını Medusa, Eros ve Nike'ler kabartılmıştı. Lahit, İS 200-224 yıllarına tarihlendi. Kentteki ABD Konsolos Yardımcısı Abdullah (Abdo) Debbas, 1870'te, bir Amerikan kurumuna bağlamak istediği lahdi 16 mandanın çektiği kağıdı ile Mersin limanına taşıttı, New York'a yelken açan bir gemiye yükletti. Abdo, o güne kadar New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin (MET) adını bile duymamıştı. Çünkü MET o yıl açılacak, lahit de ilk başı olacaktı! Tarsus lahdi yıllarca

müzenin giriş kapısında, ziyaretçileri başısa özendirerek amacıyla sergilenmekle kalmadı, kumbara işlevi de gördü. Ziyaretçiler, gönüllerinden kopan dolarları, lahidin kırık yerinden içeriye atarak MET'e katkıda bulunuyorlardı. (Dr. Carlos Picon, New Yorker dergisindeki söyleşisinde Abdo'dan da söz ediyor, "Çağdas kavramları, geçmiş tarihe uygulamazsınız. Berlin, Louvre, British müzeleri nasıl kuruldu? British Müzesi'ndekileri geri vermek demek orayı kapatmak değil mi? Abdo bir Osmanlı'ydı, ona Türk diyemezsiniz, çünkü o zaman Türkiye yoktu! Tıpkı İtalya gibi... MET, İtalya'dan altı ay önce kuruldu" diyor.)

Kıbrıs yağması

Amerika "İc Savası" 1865'te bitti. İtalya doğumlu "ası general" Emanuele Pietro Paolo Matia Luigi Palma di Cesnola Osmanlı toprakları olan Kıbrıs Adası'nı "konsolos" olarak sürüldü, ama mutluysa, ne de olsa Akdenizliydi. Adaya geldiğinde sağa

sola atılmış heykelleri gördü, kolları sıvayıp başladığı kazılar 11 yıl sürdü. Bulduğu görkemli "arkaik dönem" heykellerinin yanı sıra ilkleri ufaklı eşli-eşsiz küçük yapıtları, hazineleri bir araya getirdi. Sandıkladığı 35.573 parça yapıtı New York'a götürmek üzere ABD donanmasından savaş gemileri Kıbrıs'a geldi. Adadaki Osmanlı valisi, durumu İstanbul'a bildirdi. Babilâli'den gelen yanıtta "Amerikan konsolosunun Kıbrıs dışına eski eser

Kil figürinler.

çıkarmasının önlenmesi" emredildi. Cesnola Osmanlı gümrükçülerine "Yasak ABD konsolosuna değil mi?" diye sordu, cebinden bir başka kimlik çıkartıp ekledi: "Bildiginiz gibi, ben aynı zamanda Rus konsolosuyum. Ona yasak var mı?" Görevliler "Yok!" deyince sandıklar Amerikan savaş gemilerine yüklendi. MET Cesnola'nın Kıbrıs'tan getirdiği bu yapıtlarla MET, oldu. Yapıtların ne olduklarını ancak o bildiği için Cesnola 1877'de müzede görevlendirildi, 1879'da da 1.000 dolar maaşla müdür yapıldı. Bu maaş, o tarihteki ABD cumhurbaşkanının maaşına eşitti. Ayrıca, müzeye kazandırdığı bu birikim için kendisine 100 bin dolar ödendi.

Birinci Karun Savaşı

Dünyanın en büyük yedinci antik tapınağı Manisa'nın Salihli ilçesindeki Sardes kentinde. ABD'nin Princeton Üniversitesi arkeologlarından Profesör H. Crosby Butler, 1910'da Lidya Kralı Karun'un başkenti Sardes'te kazıya başladı. Kazının odağı, Artemis Tapınağı ile çevresiydi. 1914'te 1. Dünya

Savaşı çıkınca kazıya ara verildi. İzmir'de, bugün adı Atatürk Lisesi olan okulun depolarında korumaya alınan buluntular, 1915'te, İzmir'in işgalinde Yunanların eline geçti ve 56 sandık içinde İzmir'den gemilere yüklendi. 1922'de İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Halil Ethem (Eldem) kıyameti kopardı, İzmir'deki ABD Konsolosluğu'nun kasalarında saklanan sikkelere el koymakla kalmadı, yapıtların da geri gönderilmesini istedi. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 24 Haziran 1924'te üç eksiği ile sandıklar İstanbul'a getirildi. Bu, Türkiye'nin Birinci Karun Savaşı'nı kazandığını gösteriyordu. Geride tapınağın boyu 19.3 metre olan sütunlarından birinin dört metre yüksekliğindeki bölümü, İonik biçimli başlığı ve kaidesi kaldı. Görkemli sütun MET'in simgesi oldu.

Eceabat Hazinesi

Çanak kale'de, Eceabat ilçesindeki antik Madytos kentinde İÖ 330-300 yılları arasında tarihlenen bir grup altın takı bulundu. Bunlardan şarap tanrısı Dionysos ile Ariadne'nin evliliğini anlatan, tümü altından bir alınlık, iki görkemli sallantılı küpe, yedi rozet çiçeği, 65 gr ağırlığında gerdanlık, boncuk ve borulu bir başka gerdanlık ile yedi adet rozet çiçeği 1906'da MET'e satıldı.

Essiz gümüş vazo...

Çalınan kanatlı at iğnesi...

Mahkemesi'nde dava etti. Altı yılın sonunda davayı yitireceğini anlayan MET, kararı bekmeden 353 parçadan oluşan hazineyi Türkiye'ye geri verdi. Hazine, 1993'te Türkiye'ye getirildi, Uşak Müzesi'nde sergilendi. Ne yazık ki hazinenin simgesi olan altından kanatlı at iğnesi calındı.

Bronz İmparator Caragalla Başı

1967'de, Burdur'un Göllühisar ilçesinin İberek köyünde iki köylü, patika yolda parlayan boz renkli bir nesne gördüler. Ayakları ile yeri desteklerinde bir bronz heykel başının yanısı ile

karşılaştılar. Bu, ünlü Roma İmparatoru Caragalla'ya ait bir heykel parçasıydı. Genç köylü, başı İzmir'de Ali Baba'ya sattı, parayla bir motosiklet alıp köye döndü. "Böyle bir baş bu kadar erdese..." diye düşünen İberek köylüleri antik Bubon kentini talan ettiler, 2.20 m yüksekliğinde pek çok bronz heykel buldular. Bunlardan jandarmanın el koyduğu bir heykel Burdur Müzesi'nde sergileniyor. Baş, çeşitli özel koleksiyonları dolandıktan sonra 1989'da MET'e bağışlandı.

Düzce Şarap Takımı

Düzce'de, Prusias antik kentinde bulunan biri bronz, dördü gümüşten oluşan İÖ 4. yy ortalarından kalma bir masa şarap takımı 1972'de MET birikimine girdi.

Bronz Vazo

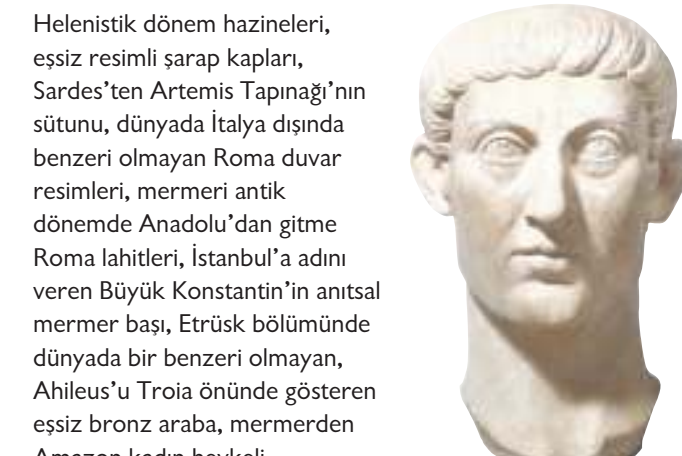
15 Şubat 1970'te, İzmir'in Torbalı ilçesi yolunda jandarma devriye geziyordu. Gece saat üçte, bir özel araç durduruldu. Aracın bagajında 74 santim yüksekliğinde İÖ 6. yy'a ait bir bronz sürahi bulundu. Yakalanan, ünlü kaçakçı Ali Bayırlar'dı. Yanındaki kadın İzmir'deki Alman konsolosunun eşiydi. Bayırlar tutuklandı, kadın diplomat serbest bırakıldı. Vazo, Efes Müzesi'nin görevlisi, o

Salonun bir bölümü ve yaralı savaşçı heykeli...

eski lokanta ve kafeteryanın yerinde açılan galerinin adı "Leon Levy ve Shelby White Galerisi". (Anımsanacağı üzere Perge'den kaçınan mermer "Yorgun Herkül" heykelinin altı Antalya Müzesi'nde, üstü bu çiftte bulunuyor.) Çift, salona adlarını vermek için MET'ye 20 milyon dolar bağış yaptı. Önceki yıl ölen Leon Levy adına eşi, müzeye ayrıca görkemli 20 parça yapıtı da bağışladı. Açılışa konuşan Shelby White "Esim Leon Levy, 'geçmiş uygarlıkları incelemenin bugün kendimizi daha iyi tanıtmaya neden olduğuna inandığını' söyledim" dedi "Burasının bundan daha iyi düzenlenebileceğini sanmıyorum. Bundan dolayı çok heyecanlandım".

Salona açılan yan galerilerde Helenistik sanat (İÖ 4-1.yy) ağırlıklı Güney İtalya buluntuları, aralarında Ecebat buluntuları da yer alan

Büyük Konstantin.

Helenistik dönem hazineleri, eşsiz resimli şarap kapları, Sardes'ten Artemis Tapınağı'nın sütünü, dünyada İtalya dışında benzeri olmayan Roma duvar resimleri, mermeri antik dönemde Anadolu'dan gitme Roma lahitleri, İstanbul'a adını veren Büyük Konstantin'in anıtsal mermer başı, Etrüsk bölümünde dünyada bir benzeri olmayan, Ahilleus'u Troia önünde gösteren eşsiz bronz araba, mermerden Amazon kadın heykeli bulunuyor. Asma katta ise Etrüsk sanatının dışında, aralarında Ege'nin Kiklad Adaları'ndan ünlü harp çalan bir müzisyen heykeli gibi parçalar öne çıkıyor.

İsa'dan Sonra'nın ilk yıllarda yapılmış, bronzdan "soylu erkek çocuk" heykeli ise izleyenleri büyülüyor. Çünkü Yunan ve Roma döneminde çokça yapılan bu bronz heykeller, sonraki yüzyıllarda madeni için eritildiğinden günümüze az sayıda örnek kaldı. Bu bölümde güçlü Herkül'ün gençliğini ve yaşlılığını gösteren, normal insan boyundan büyük İ.S. 1. yy'dan iki mermer heykel de sergileniyor. Roma'da bulunduğu sanılan mermerden görkemli Dionysos Lahdi, Roma imparator portreleri de salonu zenginleştiriyor. Bunlar oldukça pahalı işler diyorsanız, Dr. Levy ve Shelby çiftinden başka adları da anımsamak gerekiyor. Dr. Picon'a "Kendi kurumuma almayacağım yapıtları bana aldırma" diyen New Yorklu modacı Bill Bliss, mirasının yarısını yanı sıra koleksiyonunu da MET'ye

bağışladı. Yapıtlar dışındaki nakdi bağışın 22 milyon dolar olduğu söyleniyor. MET'nin yeni bölümü bizim eksikliklerimizi de gözler önüne çıkarıyor. Pekki, şimdi ne yapılacak? Yorgun Herkül'ün üstü Shelby White'tan ne zaman alınacak? Pekki, Kültür bakanları Fikri Sağlar, Timuçin Savaş, Ercan Karakas, Köksal Toptan, Ağah Güner Oktay, İsmail Kahraman, İstemihan Talay, Erkan Mumcu, Atilla Koc bugüne kadar ne yaptıklarını ya da yapmadıklarını hesabın en azından kendilerine verebiliyorlar mı? Eksiklikleri, yapılmayanları yine, Türkiye'de çeşitli geziler yapan Dr. Picon gösteriyor: "Simdilerde, 'Yunanistan ve Türkiye'deki arkeologlar Amerika'dan geri gelen bütün bu nesneleri nereye koyacağız', diye soruyorlar. Doğru dürüst depoları, sergileyecek galerileri yok. İtalya, Boston'dan geri aldıklarını yalnızca bir hafta sergileyebildi. Şimdi o yapıtlar nerede? Deponun birinde yok olup gitmiyor mu? Ne üzücü bir durum! Oysa Euphranisos Vazosu 35 yıldır burada çok güzel sergileniyordu!" ●

MET'İN YENİ ALIM SİYASASI

Dr. Picon, Batı müzeciliğini ve özellikle MET'in yeni alım siyasetini Amerikalı ve yabancı arkeologlara karşı New Yorker Dergisi'nde şöyle savunuyor:

"İnsanlar bu tür nesneleri 18. 19. yy'da biriktirmeye başladılar. Onları, Roma'dan, Beyrut'tan, İstanbul'dan alabiliriz. Hatta İstanbul'daki Kapalı Çarşı'dan bugün de alabiliriz. Bu nesnelerin sahipleri Türkler ya da İtalyanlar değildir. Ben, bir Porto Riko'luyum. Atalarım Fransız, İspanyol ve İtalyan... Dolayısıyla bu nesneler, yalnızca Floransa'da doğan bir kişinin değil, aynı zamanda benim de kültürümdür. Bana kalırsa bunlar, daha çok benim sayılır, çünkü ben onlar üzerinde onlardan daha çok çalışıyorum."

Türklerin Karun Hazinesi'ni, İtalyanların Euphranisos Vazosunu geri almaları Dr. Picon'ı bir hayli öfkelenmiştir olmalı. Aynı yazısındaki yorumu bir hayli imalı:

"Yapıtların geri verilmesini, Amerikan arkeologlar da destekledi. Bu olayları, insanların kaçak kazı yapmalarını teşvik ettiği söyleniyor. Adamlar zaten kazıyorlar. Hazine bulmak insan içgüdüsünde var. Aşğılarda bir yerlerde hazine var mı yok mu insanları meraklandırıyor. Bazı insanlar (arkeologlar) koleksiyonlara karşılar. Biriktirmek de insanın içgüdüsünde var. Çocukken çeşitli taşlar değişik bozuk paralar biriktirilirdi. İnattı, anlayışsız arkeologlar antik dünya hakkında yalnızca kendilerinin konuşabileceklerini düşünüyorlar. Arkeologlar, mezar soyguncularını çok kısıyorlar. Onlar kazıyorlar bir şey bulamıyorlar, buna karşılık çingene ruhlı, eğitimtsiz bir kişi bir mezar bulabiliyor. Çünkü bu kişiler nerenin kazılacağını biliyorlar. Bir köylünün tarlasında, bir işçinin yoku inşaatında yapıt bulması daha olasıdır. ABD'de bir yeri kazdığında bulduğun tas, ancak bir kaya parçasıdır. Oysa İtalya'da, Türkiye'de öyle mi? Orada bulduğun taşın, erken Hristiyanlık döneminde tahrif edilmiş bir yapıtın parçası olması şans çok yüksektir." ●